

E. L. JONES and S. J. WOOLF (Ed.): *Agrarian Change and Economic Development. The Historical Problems*. London, Methuen, 1969. xi + 172 s. £ 2.

Da de tidligere koloniområder i tiden efter den 2. verdenskrig frigjorde sig fra europæisk dominans, meldte der sig straks et stærkt behov for brugelige formler for økonomisk og social udvikling, for en modernisering af samfundet efter (vest)-europæisk mønster. Udover de programmer og modeller, som nationaløkonomer ud fra teoretiske overvejelser kunne stille til rådighed, har historien i videste forstand gennem de seneste år leveret råmateriale til en række modelbetragtninger over et stillestående agrarsamfunds omdannelse til en moderne industristat. På dette område har den »gamle verden« været absolut dominerende, hvorimod man har kunnet registrere en vis tilbageholdenhed fra modpartens side. Udover de følelsesmæssige problemer er her tale om en forståelig skepsis overfor kongruensen af historiske analogislutninger uden hensyntagen til divergerende forudsætninger.

Nærværende bog, redigeret af Englands mest kendte agrarhistoriker i den yngre generation, Dr. E. L. Jones, i samarbejde med Dr. S. J. Woolf, kan placeres helt entydigt på denne linje. Foråret 1968 afholdt universitetet i Reading, Berks., et seminar, hvor man ud fra analyser af historiske udviklingslinjer forsøgte at indkredse landbrugets rolle i den økonomiske udvikling. Reading-universitetets agrarhistoriske institut og dets Center for videregående studier af det italienske samfund forsøger i et usigneret forord at præcisere bogens sigte nærmere. Man vil fremlægge forslag til analogislutninger fra historiske eksempler til nutidige (= fremtidige) vækstprocesser, og den »vestlige model«, som ikke defineres nærmere, opfattes som det fælles, midtsamlende begreb. Ved at analysere strukturen i disse udviklingsforløb nærmere, håber man at kunne afdække de mest betydningsfulde enkelttræk (»variabler«) og da især de immaterielle, idet man er en anelse kritisk over for økonomiske variabler. Iflg. forordet nytter det ikke noget at henvise fremtids eksperter til alm. standardfremstillinger, dels fordi disse ofte er unuancerede og ikke yder den evolutionære proces fuld retfærdighed, dels fordi den »uspecialiserede« historiker ofte mangler analytisk sans.

En sådan indledning lyder jo såre interessant, og man glæder sig på forhånd til at stifte bekendtskab med seminar-deltagernes indlæg. Straks melder sig en første skuffelse. Tre bidrag mangler, heriblandt en artikel af K. M. Drake om befolkningstilvækst og landbrugets udvikling i Norge 1800–1850, to arbejder (E. J. T. Collins' og C. M. Elliott's) er bestilt direkte til bogen, og R. P. Dore's artikel om japansk landbrug 1870–1900 er et optryk af en tidligere publiceret artikel. Under disse omstændigheder kan det trods forordets løfter være svært at fastholde en ensartet linje i fremstillingen. E. L. Jones og S. J. Woolf går meget beslutsomt til værks i deres introduktion, hvor de indsnævrer det afgørende gennembrud for det vestlige landbrug til tiden 1650–1850 og skuepladsen er England (efter inspiration fra Nederlandene), dele af Vesteuropa, Nordamerika og Japan. Tre forudsætninger er afgørende: 1) øget produktion for et større marked, 2) større produktionsstigning end befolkningstilvækst, og 3) en bredere fordeling af den stigende nationalindkomst, hvorved den generelle købekraft øges – til benefice for produktion af industrivarer. Hvor disse forudsætninger bliver udnyttet af en ny type »entreprenører« fra middelklassen, såvel landmænd som folk i distributions-

leddet, slår moderniseringens første og afgørende fase igennem, for så i midten af det 19. århundrede at blive afløst af den »proto-industrielle fase« med hovedvægten på arbejdskraft-besparende redskaber og maskiner, kunstgødning m.m. Et fælles træk ved disse faser er iflg. de to redaktører, at høstudbyttet fordobles i forhold til middelalderens niveau. I det omdiskuterede spørgsmål om forholdet mellem landbrugsrevolutionen og den industrielle revolution indtager Jones & Woolf nærmest et mæglende standpunkt, omend landbrugsrevolutionen kronologisk set må have førsteprioritet. Landbruget afgiver arbejdskraft, leverer billige (og tilstrækkelige) levnedsmidler og intensiverer industriproduktionen gennem stigende købekraft. Nøgleordet er »interaktion« mellem de to sektorer.

Af disse forudsætninger lægger *R. Zangheri* i sit bidrag om de historiske problemer omkring den agrare og den økonomiske udvikling i Italien hovedvægten på markedsforholdene. Når italiensk landbrug ikke kom med ind i industrialiseringsfasen i slutningen af det 19. århundrede, hang det sammen med den protektionistiske toldpolitik fra 1888, der fastholdt den ensidige markedsorientering og forhindrede en omlægning til animalsk produktion. Da statsmagten gennem skatterne desuden trak penge ud af landbrugserhvervet til fordel for infrastrukturen, gik uret i stå – så meget mere ærgerligt, som det italienske landbrug i kraft af Lombardiets fremstående stilling, der jo var en kendsgerning allerede i det 13.–14. århundrede, havde alle forudsætninger for at udnytte de engelske erfaringer i et hurtigt tempo.

Den engelske socialhistoriker *F. M. L. Thompson* forsøger i sin artikel om jordbesiddelse og økonomisk vækst i England i det 18. århundrede at placere godsjerne som en art formidlere mellem et ekspanderende landbrug og det omgivende samfund. Ved direkte investeringer og ved omfattende byggeri – man behøver blot at tænke på de pragtfulde engelske herresæder – påvirkede de kredsløbsmekanismen i betydeligt omfang. Med Thompsons artikel befinder vi os stadig inden for den Jones-Woolf'ske model. Men det kniber med at få placcet *E. J. T. Collins's* bidrag: Udbud og efterspørgsel på arbejdskraft i europæisk landbrug 1800–1880, i denne sammenhæng, eftersom han i realiteten lægger det afgørende tyngdepunkt lidt før midten af det 19. århundrede. Et teknisk uudviklet landbrug, hvis høstudbytte ovenikøbet stiger væsentligt som følge af bedre dyrkningsmetoder, kræver en stor arbejdskraftreserve for at imødegå spidsbelastninger, fremhæver Collins, og med afvandringen til byerne og emigrationen blev problemet endnu mere påtrængende, og arbejdsrytmen i de nye industriforetagender tillod ikke en sæsonbetonet tilbagevenden til landbruget. Man søgte at råde bod herpå ved en bedre udnyttelse af de lokale reserver, især kvinder og børn, ved indkaldelse af arbejdskraft fra nærliggende områder, f.eks. irske sæsonarbejdere i den engelske høstsæson, og ved at tage bedre og mere effektive høstredskaber i brug. Alene ved at erstatte seglen med mejekrogen og leen kunne man opnå en besparelse på 25–50 %, varierende fra kornsort til kornsort.

Med de tre sidste afhandlinger fjerner vi os langt fra introduktionens forudsætninger. *R. P. Dore* gennemgår i sin artikel: Fremskridt inden for japansk landbrug 1870–1900, mejiregeringens landbrugspolitik, således som den blev udformet af Ministeriet for landbrug og handel, og forsøger på dette grundlag at følge forløbet af den tilsigtede moderniseringsproces ned gennem landbrugsstrukturens enkelte lag. Tidligere samurai'er spillede her en væsentlig rolle inden for foræd-

lingsvirksomhed og salgsproduktion. *C. M. Elliott* erklærer rent ud i sin artikel: Landbrug og økonomisk udvikling i Afrika. Teori og praksis, 1880–1914, at han ikke vil anvende en funktionsmodel, men en beskrivermodel, der gør det muligt at få den lokale befolknings sociale aktiviteter med ind i en vurdering af den økonomiske udvikling. En komparativ analyse af øst- og vestafrikanske koloniområder viser klart, at en lang række forudsætninger må være til stede, før de sociale aktiviteter erstattes af risikobetonet arbejds- og kapitalindsats efter vestligt mønster. Den mexikanske jordrevolution, hvor præsident Carranza i 1915 gav landsbyerne deres jord tilbage efter hacienda-ejernes hårdhændede indhegningspolitik i det 19. århundrede, er temaet for *Raymond Carr's* artikel: Landboreformer i Mexico 1910–1960. Trods forskellige reformer til gavn for landsbyernes »ejidos« (enten kollektive storbrug eller små jordlodder i statsfæste) ligger dynamikken i det privatejede storlandbrug, medens en afvandring må løse problemet for de dårligere landbrugsområder.

Til trods for de enkelte forf.s helhjertede forsøg på at fastholde omridset af det vesteuropæiske samfunds vækstmodel, må man som historiker konkludere, at fremtidsforskningen ikke har fået den vejledning, som blev stillet i udsigt i forordet. Der er nok afdækket en række variabler, men deres indbyrdes vægtforhold er helt uafklaret. Den sammenfattende konklusion må fremtidsforskeren selv foretage, selv om det vel hører med til historikerens faglige ansvar at føre analysen helt igennem, når han vover sig ud i retningsbestemt, præsentisk historieskrivning. Desuden må man konstatere, at artiklerne ikke er egentlige forskningsoversigter (eller udtryk for primær forskning), men den særlige form for engelsk-amerikansk historieskrivning – en art essays – hvor et spinkelt grundmateriale, ofte af andenhåndskaraktér, prøves over for en række logiske ræsonnementer. Det er i sig selv en subtil kunst, der tit giver læseren en æstetisk nydelse, men kun i ringe grad udvider hans faktiske grundviden. Man kan ikke afdisputere E. J. T. Collins, at han stiller væsentlige spørgsmål om landbrugets arbejdskraft i et samfund, hvor flere sektorer moderniseres samtidigt, og hvor lønniveau, levestandard og bymiljøets tiltrækningskraft er afgørende faktorer. Betænelighederne sætter imidlertid ind, når man ser nærmere på materialet, der hovedsagelig udgøres af statistiske samle værker af højst uensartet karakter plus økonomisk-historiske standardfremstillinger. Man savner simpelthen nuancerne – netop det, som forordets forfatter(e) med rette efterlyste i større historiske fremstillinger.

ERIK HELMER PEDERSEN

EMMANUEL LE ROY LADURIE: Les paysans de Languedoc. Vol. I–II. Bibliothèque Générale de l'École Pratique des Hautes Études. VIe section. Paris, S.E.V.P.E.N., 1966. 1037 s. Ill. Plancher. 110 F.

I februar 1956 oplevede Le Roy Ladurie som ung lærer i Montpellier den frygtelige vinterkulde, der ødelagde 90 % af oliventræerne i Frankrig og ialt kostede det franske landbrug mere end 200 milliarder F. Begivenheden gjorde et stærkt indtryk på Ladurie, og han læste med stor interesse et par nyudkomne naturvidenskabelige artikler om forandringer i vejrlig og klima. Hos Ladurie var interessen